

**ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

АКСЬОНОВА ОКСАНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 338.47

**РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРАКТНИХ ВІДНОСИН РЕГІОНАЛЬНИХ
ВЕРТИКАЛЬНО ІНТЕГРОВАНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР
АГРОБІЗНЕСУ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Причорноморському науково-дослідному інституті економіки та інновацій, м. Одеса.

Науковий керівник - кандидат економічних наук, доцент
ПОНОМАРЬОВА Марина Сергіївна,
Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва,
доцент кафедри маркетингу, підприємництва і
організації виробництва.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ІРТИЩЕВА Інна Олександрівна,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова Міністерства освіти і
науки України, м. Миколаїв,
завідувач кафедри менеджменту;

доктор економічних наук, професор
ЯЦЕНКО Ольга Миколаївна,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри міжнародної торгівлі
і маркетингу.

Захист відбудеться «24» березня 2020 р. о 14⁰⁰годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, ауд. А-234.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, конференц-зала.

Автореферат розіслано «24» лютого 2020 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої ради**

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні агробізнес функціонує у вигляді інтеграційної системи виробників сільськогосподарської продукції та їх партнерів на взаємовигідних засадах співпраці у процесі руху сільськогосподарської сировини та продовольчих товарів. Система агробізнесу базується на взаємозв'язках між суб'єктами АПК. Розвиток агробізнесу передбачає формування інтегрованих підприємницьких структур з метою їх раціонального територіального розміщення та ефективного ресурсного використання в контексті забезпечення продовольчої безпеки України.

Значну роль у світовому та вітчизняному досвіді взаємовідносин в АПК займає контрактація, яка є найбільш ефективним та надійним способом ведення господарської діяльності між суб'єктами господарювання. Застосування контрактації створює великі можливості: якнайповніше використати економічні зв'язки між виробником та переробним підприємством; раціональніше організувати взаємовідносини; визначити умови матеріальної зацікавленості сторін тощо.

Дослідженням сільськогосподарського виробництва та аграрного бізнесу займалися О. Гудзинський, Л. Дейнеко, Б. Єгоров, І. Іртищева, А. Ключник, В. Лагодієнко, М. Лендел, Л. Мармуль, О. Павлов, М. Пономарьова, В. Рябоконт, П. Саблук, І. Савенко, І. Червен, В. Шобанін, О. Шобаніна, О. Яценко та інші. Дослідженням інтеграційних процесів аграрного ринку присвячені праці таких вчених: В. Андрійчук, Н. Гладій, П. Тиллак, В. Зіновчук, М. Малік, М. Орлатий, П. Федієнко та інші.

Над проблемами розвитку теорії вертикальної інтеграції та формуванню контрактів, розвитком договірних відносин приділено значну увагу в працях зарубіжних вчених – А. Алчяна, С. Гроссмана, Г. Демсеца, Р. Коуза, Д. Нортона, О. Харта, О. Уільямсона та ін. Вони розкривають теоретичні аспекти контрактів та аналізують їх фундаментальні основи. Нині мають місце теоретичні розбіжності у поглядах науковців, а саме – Р. Коуз вважає, що сутність фірми (підприємства) полягає в контрактах, які вимагають адаптації до змін, обставин, котрі не охоплені контрактом. Р. Коуз поділяє думку Д. Нортона, щодо укладання контрактів, які зменшують або збільшують трансакційні витрати підприємства в залежності від ситуації яка складається в умовах ринкової економіки. О. Уільямсон розробляє теорію фірми як теорію «недосконалих контрактів», суть полягає в розрахунку та укладанні таких контрактів, в яких були б зазначені всі можливі умови та конфлікти при співпраці. С. Гроссман і О. Харт зосереджують свою увагу на контракті, який ґрунтується на праві власності підприємства.

Однак попередні дослідження теоретико-методичного та прикладного аспектів процесів регулювання розвитку підприємницьких структур агробізнесу потребують подальшої розробки та систематизації в сучасних умовах децентралізації влади. Додаткового вивчення потребують окремі теоретичні та прикладні аспекти регулюючих механізмів контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу. Актуальність зазначених проблем зумовила вибір теми дослідження, його мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у межах наукового проекту Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій “Інноваційне управління соціально-економічними системами: держава, кластер, регіон” (номер державної реєстрації 0116U002332). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних та прикладних засад формування системи регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є формування концепту процесів регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити сутність та основні аспекти регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу;
- проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку агробізнесу;
- здійснити рейтингову оцінку регіонів України рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва;
- дослідити контрактні відносини вертикально інтегрованих систем «виробництво – переробка – реалізація» підприємницьких структур агробізнесу;
- дослідити моделі формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу;
- дослідити можливості розвитку контрактних відносин в регіональних підприємницьких структурах агробізнесу;
- дослідити переваги вертикально інтегрованих регіональних підприємницьких структур агробізнесу на кластерних засадах;
- розширити шляхи трансформаційних змін для підприємницьких структур агробізнесу;
- окреслити стратегічні домінанти розвитку регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.

Об'єкт дослідження – процеси регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.

Предмет дослідження – теоретико-прикладні аспекти, методичні підходи до управління контрактними відносинами регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.

Методи дослідження. Теоретико-методичну базу дослідження склали основні положення економічної науки, праці українських та зарубіжних вчених з питань регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.

У процесі дослідження для досягнення поставленої мети застосовано такі загальнонаукові методи, як: *теоретичного узагальнення та систематизації* – для всебічної характеристики агробізнесу України та контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу; *класифікації та групування* – для оцінки регіонального розвитку агробізнесу,

визначення типових ознак та відмінностей в розвитку агробізнесу окремих областей; *структурно-логічного аналізу* – для обґрунтування методичних підходів дослідження контрактних відносин вертикально інтегрованих систем «виробництво – переробка – реалізація» підприємницьких структур агробізнесу; *системного економічного аналізу* – для обґрунтування моделі формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу; *статистичного аналізу*– для дослідження сучасного стану та тенденції розвитку агробізнесу.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, нормативні документи центральних та регіональних органів державної влади, дані Державної служби статистики України та регіональних управлінь статистики, звіти аграрних компаній.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці підходів до теоретико-методичного обґрунтування процесів регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу, зокрема:

вперше:

- розроблено концептуальні положення регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу, що, на відміну від попередніх, враховують синергетичні можливості поєднання кооперації, спеціалізації для окремих суб'єктів підприємництва та диверсифікації для інших або для їх об'єднань та формування кластерів, і дозволить підвищити рівень керованості трансформаційних змін для підприємницьких структур агробізнесу на засадах взаємоузгодженості потреб влади, бізнесу та громади;

удосконалено:

- способи ведення господарської діяльності між суб'єктами господарювання агробізнесу за рахунок розширення можливостей застосування контрактації, що створює можливості: якнайповніше використати економічні зв'язки між сільськогосподарським виробником та переробним підприємством, раціональніше організувати взаємовідносини; визначити умови матеріальної зацікавленості сторін;

- моделі формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу із контрактним процесом молокопродуктового ланцюга за рахунок використання теорії контрактів, що дало можливість сформуванню інструментів уникнення ризиків та зменшення негативного впливу на основі формування інститутів забезпечення рівномірного розподілу інформації в межах продовольчого ланцюга та ефективного її використання та через: укладання неповних контрактів та визначення часових критеріїв їх циклічного перегляду; укладання контрактів в межах всього молокопродуктового ланцюга; моніторингу ситуації на ринку продукції та альтернативних форм організації транзакцій;

- процеси формування вертикально інтегрованих регіональних підприємницьких структур агробізнесу за рахунок створення кластерів агробізнесу, що дозволить залучити додаткові інвестиції в інноваційне оновлення матеріально-технічної та сировинної бази, підвищити ефективність використання

ресурсів, зменшити витрати та збільшити обсяги виробництва, розширити конкурентні переваги всіх учасників кластеру;

дістали подальшого розвитку:

- тенденції розвитку агробізнесу на підставі аналізу формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур, що дало можливість визначити додаткові завдання для українського агробізнесу, які постають внаслідок попереднього недбалого ведення сільськогосподарських робіт;

- рейтингова оцінка регіонів України за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва, в якій запропоновано визначити позицію регіону на підставі ранжування сумарного значення показників індексу обсягу сільськогосподарського виробництва та обсягу виробництва продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських земель ($I_c/\Gamma + V_c/\Gamma$), що дало можливість визначити за 2018 рік групи регіонів із найвищим та найнижчим рівнем сільськогосподарського виробництва та на підставі порівняльного аналізу характеристик розвитку агробізнесу в цих регіонах, окреслити слабкі їх сторони, переваги та шляхи покращення умов агробізнес клімату;

- можливості розвитку контрактних відносин в регіональних підприємницьких структурах агробізнесу за рахунок поєднання спеціалізації для окремих представників бізнесу та диверсифікації для підприємницької структури в цілому, що дає змогу задовільнити необхідність постійних трансформацій організаційної, управлінської та виробничої структур;

- трансформаційні зміни для підприємницьких структур агробізнесу за рахунок поєднання двох протилежних за змістовим навантаженням напрямків – це спеціалізація для окремих суб'єктів підприємництва та диверсифікація для інших або для їх об'єднання, що дало можливість досягти синергетичного ефекту розширення виробництва підприємницьких структур агробізнесу;

- стратегічні орієнтири регіонального розвитку агробізнесу завдяки посиленню ролі регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур та на засадах узгодження глобальних, національних, регіональних та локальних потреб в контексті співпраці між владою, бізнесом та громадою, що може лягти в основу регіональних стратегій 2030.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу. Рекомендації використовуються у практичній діяльності Миколаївського обласного фонду розвитку і підтримки громадських ініціатив (довідка № 45 від 14.02.2018р.); ТОВ «Брусилівський маслозавод» (довідка № 31 від 16.01.2019р.); ПП «ЖЕРМ» (№ 14 від 19.11.2018р.); Малинська райдержадміністрація (довідка № 15 від 20.02.2019р.); Житомирська облдержадміністрація, департамент АПР та економічної політики (довідка № 31 від 20.02.2019 р.); Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій (довідка № 88/03-22 від 05.06.2019р.), Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом» (довідка № 25 від 19.02.2020р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі результати, викладені в дослідженні, отримані автором самостійно, з наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті результати й положення, які отримані автором особисто. Особистий внесок автора в публікаціях, виконаних у співавторстві, конкретизовано в списку опублікованих праць в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження та основні положення дисертаційної роботи, доповідались на конференціях: Теоретичне обґрунтування вертикальної інтеграції в агропромисловому комплексі // «Формування стратегії розвитку регіонального АПК». – Матеріали Четвертої міжфакультетської науково-практичної конференції молодих вчених 30 травня 2008 р. - Житомир: Вид-во «Державний агроекологічний університет», 2008. - С. 179-182.; Контрактні відносини як елемент організаційної інновації в агробізнесі // «Інновації для сільського господарства». – Матеріали Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів, магістрів та студентів 26 березня 2009 р. - Житомир: Вид-во ЖНАУ, 2009. - С. 105-107.; Контрактні відносини при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності // «Формування стратегії розвитку регіонального АПК». – Матеріали П'ятої міжфакультетській науково-практичній конференції молодих вчених 28 травня 2009 р. – Житомир: Вид-во ЖНАУ, 2009. – С. 148-151.; Контрактні відносини як конкурентна перевага підприємств молокопродуктового підкомплексу // «Формування конкурентних переваг аграрної продукції в умовах глобалізації економіки». – Матеріали Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених 14-16 травня 2009 р. . – Житомир: Вид-во ЖНАУ, 2009. – С. 11-14.; Особливості контрактації молочної сировини інтеграційних об'єднань // «Розвиток агробізнесу в Україні: проблеми, пріоритети, перспективи» - матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвячені 10-річчю ф-ту аграрного менеджменту (Україна, м. Житомир, 25-27 березня 2010 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. з- С. 167-171.; Забезпеченість молочною сировиною молокопереробні підприємства: регіональний аспект // «Молодь і наука: кроки на зустріч» - Матеріали регіональній науково-практичній конференції молодих вчених, спірантів та студентів 19 травня 2010 р.: - Луцьк: Вид-во ЛНТУ, 2010. – С. 68-69.; До питання переваг контрактної форми організації трансакцій в агробізнесі // «Продуктивні сили та продовольча безпека країни» - Другій міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених (у заочній формі) 30 травня 2010 р.: - Київ: Вид-во УААН ННЦ «ІАЕ», 2010. – С.; Контрактні взаємовідносини в агробізнесі // Міжвузівська науково-практична конференція «Трансформація змісту функцій управління економікою в умовах інформглобалізації», 23 квітня 2010 р. / ПВНЗ «Буковинський університет», травень 2010 р.; Роль особистих селянських господарств у молокопродуктовій галузі Житомирської області // «Формування конкурентоспроможного середовища для досягнення світових параметрів факторіальних і результативних показників виробництва», 24-25 червня 2010 р. (науково-практична інтернет - конференція) м. Тернопіль.; Вертикальна інтеграція як форма співробітництва підприємств в агробізнесі // «Реформування економічної системи в контексті міжнародного співробітництва», 23 червня 2010 р. (Тернопіль)

Публікації. Основні наукові положення, висновки та результати дослідження викладено в 27 наукових працях, з яких: 10 – статті в наукових фахових виданнях (у т. ч. 2 – у науковому фаховому виданні, що входить до наукометричних баз), 17 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 4,98 д. а., 3,56 д. а. з яких належать особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (у першому розділі – 46 найменувань, у другому – 30 найменувань і у третьому – 29 найменувань), 2 додатки. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з них основний текст – 171 сторінка, анотація – 17 сторінок, список використаних джерел 12 – сторінок, додатки – 12 сторінок. Робота містить 34 таблиці та 52 рисунки на 45 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі - **«Теоретико-методичні аспекти регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу»** - досліджено об'єктивні передумови розвитку інтегрованих структур агробізнесу, охарактеризовано можливі форми інтеграції та контрактні форми в сфері агробізнесу ,

Особливостями сучасних процесів вертикальної інтеграції в агропромисловому комплексі є: наявність різноманіття форм власності; розвиток сучасних ринкових відносин; відносна незалежність господарюючих суб'єктів від держави; переважання економічних стимулів при створенні агропромислових формувань. Концепція розвитку агропромислової інтеграції в сучасних умовах ґрунтується на нових принципах і механізмах взаємодії.

Вертикальну інтеграцію (рис.1) визначено як багатоплановий процес, який відбувається незалежно від суспільної і політичної систем. Він охоплює техніко-технологічні, економічні, соціальні, правові та інші напрями і види діяльності при поєднанні сільського господарства та переробних галузей. В основі цього партнерства лежить необхідність створення умов для забезпечення єдиного економічного інтересу всіх учасників, об'єднаних в інтегроване агропромислове формування, та забезпечення підвищення ефективності виробництва, використанні одержаної переваги, вираженої синергетичним ефектом.

Характеристика форм вертикальної інтеграції в агробізнесі визначає специфіку інтеграційного формування, яке зорієнтоване на органічне поєднання сільськогосподарських й несільськогосподарських напрямів діяльності. З огляду на це проблема нееквівалентності міжгалузевих відносин буде вирішена, оскільки нееквівалентність є міжорганізаційним (міжсуб'єктним) явищем. Менеджмент інтегрованої структури заінтересований у збалансованому розвитку всіх галузевих виробництв, що входить до її складу.

Рис. 1. Загальна схема вертикальної інтеграції в агробізнесі

Найбільш перспективною в сучасних ринкових умовах є контрактна форма інтеграції за участю сільськогосподарських, переробних, обслуговуючих, торговельних підприємств, інших юридичних, можливо, і фізичних осіб, включаючи зарубіжних та інших інвесторів з метою встановлення стабільних технологічних і економічних зв'язків між учасниками інтегрованого формування та забезпечення якнайповнішого використання потужностей сільськогосподарських і переробних підприємств. Такі інтегровані структури можуть формуватися на районному, міжрайонному, обласному та загальнодержавному рівнях.

У другому розділі - «Аналіз розвитку регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу» - здійснено комплексний аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку агробізнесу, виконано рейтингову оцінку регіонального розвитку агробізнесу, досліджено контрактні відносини вертикально інтегрованих систем «виробництво – переробка – реалізація» підприємницьких структур агробізнесу.

Доведено, що потенціал України в сфері агробізнесу дуже великий за рахунок найбільшої серед європейських країн площі сільськогосподарських угідь. Площа земель України сільськогосподарського призначення становить 41,5 млн га – це 70% загальної площі території України. Майже 80% земель сільськогосподарського призначення зайнято вирощуванням сільськогосподарських культур. Розвитку агробізнесу сприяє інфраструктурне забезпечення, територіальна близькість окремих регіонів до європейських ринків збуту, наявність дешевої порівняно із європейськими країнами робочої сили та постійне зростання попиту на продукти харчування. Провідною галуззю сільськогосподарського виробництва для України виступає рослинництво, що дає можливість бути у міжнародній торгівлі важливим експортером соняшникової олії, кукурудзи та пшениці.

Проаналізовано, що в регіональній економіці існує декілька класифікацій регіонів України за різними типологічними ознаками. Виділено групу низько урбанізованих агропромислових регіонів. Проаналізовано, що в різні роки склад агропромислових регіонів змінюється в залежності від рівня узагальнюючих показників розвитку сільського господарства у відповідному регіоні. Доведено,

що у всіх регіонах України в структурі сільськогосподарської продукції переважає продукція рослинництва. Проаналізовано групування регіонів за різними показниками: за приростами сільськогосподарського виробництва; за виробництвом аграрної продукції у розрахунку на одну особу; за часткою у сільськогосподарському виробництві. Набула подальшого розвитку рейтингова оцінка регіонів за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва, де запропоновано визначити позицію регіону на підставі ранжування сумарного значення показників індексу обсягу сільськогосподарського виробництва (I_c/Γ) та обсягу виробництва продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських земель (V_c/Γ) (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтингова оцінка аграрного розвитку регіонів України за 2016-2018 рр.

	Місце регіону за I_c/Γ	Місце регіону за обсягом V_c/Γ	$I_c/\Gamma + V_c/\Gamma$	Місце регіону
Вінницька	6	2	8	3
Волинська	17	12	29	16
Дніпропетровська	18	15	33	19
Донецька	23	23	46	23
Житомирська	7	13	20	8
Закарпатська	9	6	15	5
Запорізька	24	22	46	23
Івано-Франківська	20	3	23	12
Київська	3	4	7	2
Кіровоградська	4	16	20	8
Луганська	16	24	40	20
Львівська	13	8	21	10
Миколаївська	11	21	32	18
Одеська	22	20	42	22
Полтавська	1	10	11	4
Рівненська	19	11	30	17
Сумська	5	14	19	7
Тернопільська	15	7	22	11
Харківська	10	18	28	15
Херсонська	21	19	40	20
Хмельницька	14	9	23	12
Черкаська	2	1	3	1
Чернівецька	12	5	17	6
Чернігівська	8	17	25	14

Таким чином, до топової п'ятірки регіонів України за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва потрапили: Черкаська, Київська, Вінницька, Полтавська, Закарпатська області. До регіонів із найгіршим рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва за 2018 рік потрапили: Луганська, Херсонська, Одеська, Донецька та Запорізька області (рис. 2).

На прикладі молокопродуктової галузі Житомирської області доведено, що значну роль та місце у розвитку підприємницьких структурах агробізнесу займає *контрактація*, яка є найбільш ефективним та надійним способом ведення господарської діяльності між суб'єктами господарювання. Застосування контрактації створює великі можливості: якнайповніше використати економічні

зв'язки між сільськогосподарським виробником та переробним підприємством; раціональніше організувати взаємовідносини; визначити умови матеріальної зацікавленості сторін.

Участь сільськогосподарських підприємств у певних інтеграційних процесах регіону сприятиме зміцненню їхньої конкурентоспроможності, якщо супроводжуватиметься формуванням суттєвих конкурентних переваг. В основному такі переваги пов'язані зі зниженням витрат. Насамперед йдеться про можливість зниження трансакційних витрат, що супроводжують процедури відчуження і присвоєння прав власності. Зокрема, йдеться про витрати, пов'язані з доступом до інформації про кон'юнктуру аграрного ринку, витрати на переговори та укладання контрактів, витрати, пов'язані з юридичним супроводом та захистом інтересів суб'єктів господарювання у разі порушення їх прав під час виконання контрактів тощо.

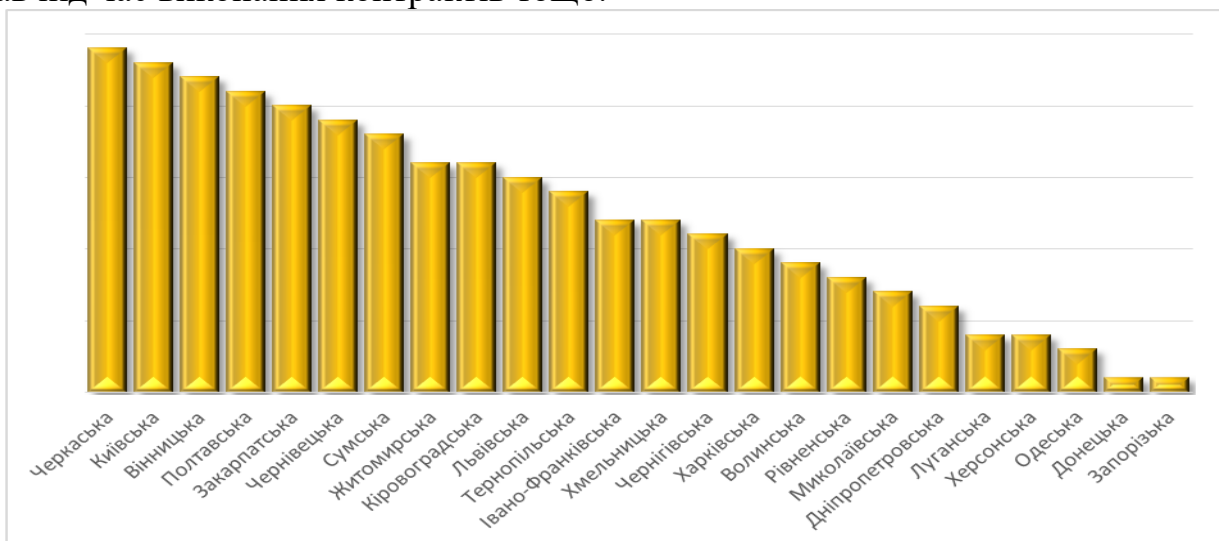

Рис. 2. Рейтинг регіонів України за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва за 2016-2018 рр.

У третьому розділі - «**Стратегічні орієнтири розвитку регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу**» - обґрунтовано моделі формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу, обґрунтовано розвиток контрактних відносин в регіональних підприємницьких структурах агробізнесу, окреслено стратегічні доміанти розвитку регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.

На основі проведеного дослідження діяльності на ринку молочної продукції встановлено, що загалом механізм дії ризиків учасників інтеграційного об'єднання можна записати у декілька етапів: 1) торговельне підприємство формує набір контрактів та пропонує його молокопереробному підприємству, де вказуються основні параметри угоди – обсяги, ціна, час виконання, вимоги до якості продукції, що постачається; 2) переробне підприємство вирішує прийняти будь-який із пропонованих контрактів (моделей взаємодії); 3) якщо переробне підприємство обрало будь-який із запропонованих моделей взаємодії (контрактів), воно здійснює переробку молока, яка не може бути

проконтрольована торговельним підприємством; 4) споживач через обсяги купівлі даної продукції реагує на проведені домовленості молокопереробного та торговельного підприємства; 5) формування прибутку торговельного підприємства від реалізації молочної продукції відповідно до контракту; 6) за результатами роботи торговельного підприємства формуються доходи молокопереробного підприємства та його прибуток.

Узагальнення ризиків, що можуть виникнути у зв'язку з асиметрією інформації в молокопродуктовому ланцюгу, дало можливість сформувати інструменти їх уникнення та зменшення негативного впливу на основі Формування інститутів забезпечення рівномірного розподілу інформації в межах продовольчого ланцюга та ефективного її використання та через (рис. 3): укладання неповних контрактів та визначення часових критеріїв їх циклічного перегляду; укладання контрактів в межах всього молокопродуктового ланцюга; моніторинг ситуації на ринку продукції та альтернативних форм організації транзакцій.

Моніторинг ситуації на регіональному аграрному ринку є надзвичайно важливим інструментом забезпечення неповного контрактного процесу, оскільки дає інформацію, на основі якого здійснюється доповнення або перегляд умов контракту. Таким чином, вказані вище інструменти можливі лише за умови організації вертикально інтегрованої маркетингової структури, регулювання відносин в якій відбувається на основі контрактів.

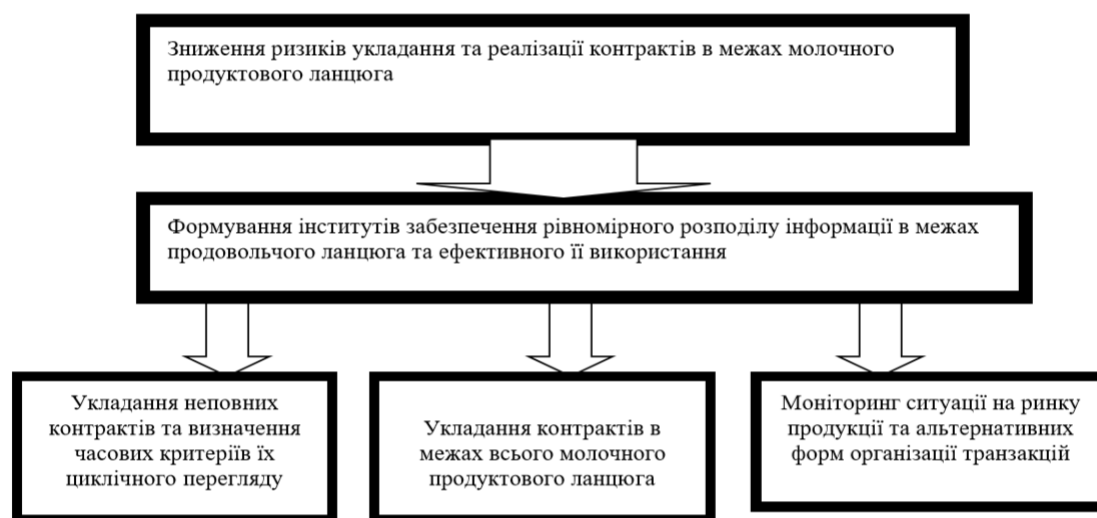

Рис. 3. Механізми подолання ризиків в процесі формування контрактних відносин в межах молокопродуктового ланцюга

Формування кластерів в агробізнесі дозволить залучити додаткові інвестиції в інноваційне оновлення матеріально-технічної та сировинної бази. Перевагами створення кластерів агробізнесу (рис. 4) є розширені можливості успішного співфункціонування учасників кластерного утворення, зростання ефективності використання різного роду ресурсів у межах кластеру, зниження витрат та зростання обсягів виробництва, що сприятиме підвищенню як економічної та продовольчої безпеки.

Основна мета створення аграрних кластерів є розширення конкурентних та економічних переваг всіх учасників кластеру: органів місцевої влади і самоврядування, підприємств аграрного бізнесу та представників громади. Таким чином, в умовах нестабільного економічного середовища, диверсифікація виробничих процесів в межах вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу на кластерних засадах із застосуванням внутрішньої спеціалізації для окремих суб'єктів господарювання, які входять в ці структури, може стати ефективним шляхом виходу із кризової ситуації або шляхом збільшення прибутковості діяльності агробізнесу. Всі рішення стосовно шляхів розвитку агробізнесу повинні бути економічно обґрунтованими із врахуванням всіх загроз і наслідків, переваг та недоліків.

В сучасних умовах економічного розвитку для досягнення цілей та виконання завдань перед підприємницькими структурами агробізнесу постійно стоїть потреба трансформації організаційної, управлінської та виробничої структур або, принаймні, потреба постійної готовності до таких трансформацій. Відомі два протилежні за змістовим навантаженням шляхи трансформаційних змін для підприємницьких структур агробізнесу – це диверсифікація та спеціалізація. Диверсифікація агробізнесу передбачає розширення сфер діяльності (вирощування нових культур, вирощування нових тварин тощо), розширення ринків збуту, застосування нових технологій сільськогосподарського виробництва тощо. Диверсифікація передбачає нарощування витрат та забезпечення зростання прибутків. Спеціалізація агробізнесу базується на обмеженні сфери діяльності та зосередженні на виробництві одного або декількох видів продукції. Спеціалізація передбачає нарощування прибутків за рахунок зменшення витрат. В межах підприємницьких структур агробізнесу можливе поєднання спеціалізації для окремих представників бізнесу та диверсифікації для підприємницької структури в цілому. Тобто, диверсифікація може бути утворена за рахунок поєднання спеціалізації кожного окремого господарства на різних видах продукції.

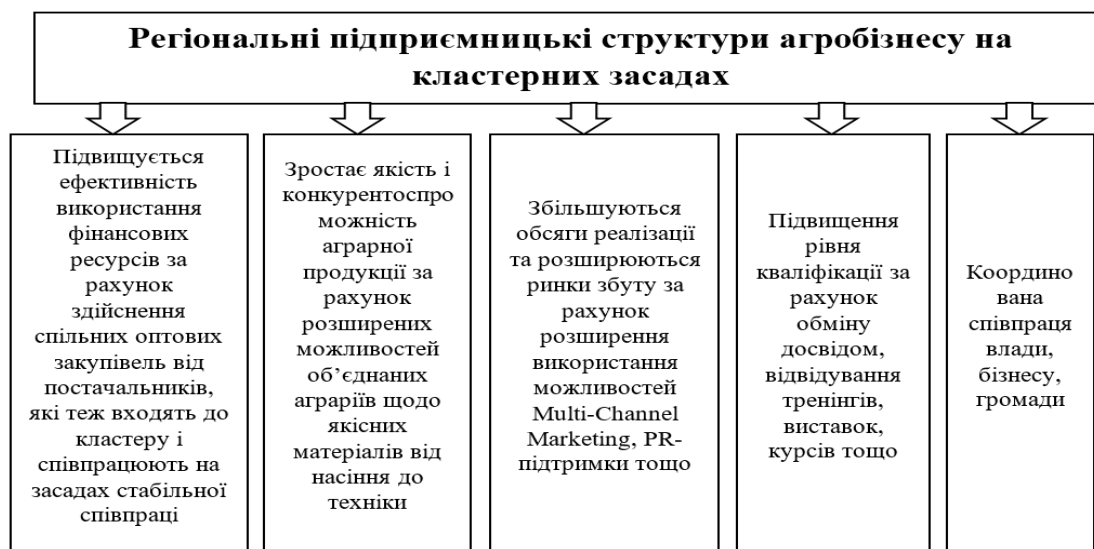

Рис. 4. Переваги вертикально інтегрованих регіональних підприємницьких структур агробізнесу на кластерних засадах

Стратегічні орієнтири регіонального розвитку вертикально інтегрованої підприємницької структури агробізнесу повинні відповідати Цілям сталого розвитку, бути узгодженими із Угодою про Асоціацію із ЄС та підпорядковуватися державним стратегічним цілям і регіональним пріоритетам.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на оновлених засадах представлено теоретико-методичне обґрунтування важливої наукової проблеми регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу. У процесі дослідження сформовано висновки теоретичного, методичного та прикладного характеру, а саме:

1. Вертикальну інтеграцію визначено як багатоплановий процес, який відбувається незалежно від суспільної і політичної систем. Він охоплює техніко-технологічні, економічні, соціальні, правові та інші напрями і види діяльності при поєднанні сільського господарства та переробних галузей. В основі цього партнерства лежить необхідність створення умов для забезпечення єдиного економічного інтересу всіх учасників, об'єднаних в інтегроване агропромислове формування, та забезпечення підвищення ефективності виробництва, використанні одержаної переваги, вираженої синергетичним ефектом.

2. Доведено, що потенціал України в сфері агробізнесу дуже великий за рахунок найбільшої серед європейських країн площі сільськогосподарських угідь. Розвитку агробізнесу сприяє інфраструктурне забезпечення, територіальна близькість окремих регіонів до європейських ринків збуту, наявність дешевої порівняно із європейськими країнами робочої сили та постійне зростання попиту на продукти харчування. На підставі аналізу сучасного стану національного агробізнесу, виділено додаткові завдання для нього, які постають внаслідок попереднього недбалого ведення сільськогосподарських робіт. Такими завданнями є: інвестування у розвиток біотехнологій агробізнесу та технічне переоснащення; зменшення періоду окупності капіталу; регулювання цін на аграрну продукцію, збереження стабільності цін незалежно від урожаю за рахунок формування резерві, підвищення якості продукції; забезпечення якісних умов зберігання продукції агробізнесу; зберігати нормативи добрив, нормативи використання препаратів для тварин та посилювати стандарти якості продукції агробізнесу; забезпечити збалансоване природокористування; забезпечення ефективності управлінських рішень агробізнесу.

3. Проаналізовано, що в регіональній економіці існує декілька класифікацій регіонів України за різними типологічними ознаками. Виділено групу низько урбанізованих агропромислових регіонів. Рейтингова оцінка регіонів за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва виконана на основі ранжування сумарного значення показників індексу обсягу сільськогосподарського виробництва та обсягу виробництва продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських земель. Таким чином, до топової п'ятірки регіонів України за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва потрапили: Черкаська, Київська, Вінницька, Полтавська, Закарпатська області. До регіонів із

найгіршим рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва за 2018 рік потрапили: Луганська, Херсонська, Одеська, Донецька та Запорізька області. У топових регіонах спостерігається подальше покращення рівня забезпеченості агробізнесу технікою та обладнанням, а регіони із найгіршим рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва визначаються погіршенням оцінок рівня собівартості продукції агробізнесу та оцінки доступності державної підтримки.

4. На прикладі молокопродуктової галузі доведено, що значну роль та місце у розвитку підприємницьких структурах агробізнесу займає *контрактація*, яка є найбільш ефективним та надійним способом ведення господарської діяльності між суб'єктами господарювання. Застосування контрактації створює великі можливості: якнайповніше використати економічні зв'язки між сільськогосподарським виробником та переробним підприємством; раціональніше організувати взаємовідносини; визначити умови матеріальної зацікавленості сторін. Однією з вагомих переваг тісного взаємозв'язку між сільськогосподарським виробником та переробним підприємством є впевненість першого у реалізації своєї продукції та отриманні коштів (зазначені у контракті), а другого – у формуванні сировинної бази, як запоруки ведення стабільної діяльності та нарощування обсягів виробництва переробного підприємства, що забезпечує повне завантаження виробничих потужностей, а також збільшення асортименту продукції й поліпшення фінансового стану. До головних недоліків можна віднести – нееквівалентний обмін між суб'єктами господарювання та опортуністична поведінка у веденні контрактації. Підвищення ефективності виробництва в інтегрованих структурах забезпечується збалансуванням сировинних ресурсів та виробничих потужностей переробних підприємств.

5. При обґрунтуванні моделі формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу із контрактним процесом необхідно зважати на постійну зміну зовнішніх економічних умов. Тому укладання контракту на стратегічно тривалий період вимагає від контрагентів розгляду всіх можливих варіантів розвитку ситуації в майбутньому, що значно підвищує ризики невиконання контракту та підвищує ймовірність пошуку кожним із учасників угоди «тонких місць» з метою власного збагачення, а відтак збільшення трансакційних витрат і зниження ефективності контракту, як форми організації транзакцій між підприємствами молокопродуктового ланцюга. Таким чином, в силу наявності трансакційних витрат сторонам вигідніше залишити окремі питання відкритими для отримання нової інформації та зекономити на витратах аналізу надзвичайно громіздких контрактів. Узагальнення ризиків, що можуть виникнути у зв'язку з асиметрією інформації в молокопродуктовому ланцюгу, дало можливість сформувати інструменти їх уникнення та зменшення негативного впливу на основі формування інститутів забезпечення рівномірного розподілу інформації в межах продовольчого ланцюга та ефективного її використання через: укладання неповних контрактів та визначення часових критеріїв їх циклічного перегляду; укладання контрактів в межах всього молокопродуктового ланцюга; моніторинг ситуації на ринку продукції та альтернативних форм організації транзакцій.

6. В сучасних умовах економічного розвитку для досягнення цілей та виконання завдань перед підприємницькими структурами агробізнесу постійно стоїть потреба трансформації організаційної, управлінської та виробничої структур або, принаймні, потреба постійної готовності до таких трансформацій. Відомі два протилежні за змістовим навантаженням шляхи трансформаційних змін для підприємницьких структур агробізнесу – це диверсифікація та спеціалізація. Диверсифікація агробізнесу передбачає розширення сфер діяльності (вирощування нових культур, вирощування нових тварин тощо), розширення ринків збуту, застосування нових технологій сільськогосподарського виробництва тощо. Диверсифікація передбачає нарощування витрат та забезпечення зростання прибутків. Спеціалізація агробізнесу базується на обмеженні сфери діяльності та зосередженні на виробництві одного або декількох видів продукції. Спеціалізація передбачає нарощування прибутків за рахунок зменшення витрат. В межах підприємницьких структур агробізнесу можливе поєднання спеціалізації для окремих представників бізнесу та диверсифікації для підприємницької структури в цілому. Тобто, диверсифікація може бути утворена за рахунок поєднання спеціалізації кожного окремого господарства на різних видах продукції.

7. Формування кластерів в агробізнесі дозволить залучити додаткові інвестиції в інноваційне оновлення матеріально-технічної та сировинної бази. Перевагами створення кластерів агробізнесу є розширені можливості успішного спів функціонування учасників кластерного утворення, зростання ефективності використання різного роду ресурсів у межах кластеру, зниження витрат та зростання обсягів виробництва, що сприятиме підвищенню як економічної та продовольчої безпеки. Основна мета створення аграрних кластерів є розширення конкурентних та економічних переваг всіх учасників кластеру: органів місцевої влади і самоврядування, підприємств аграрного бізнесу та представників громади. Таким чином, в умовах нестабільного економічного середовища, диверсифікація виробничих процесів в межах вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу на кластерних засадах із застосуванням внутрішньої спеціалізації для окремих суб'єктів господарювання, які входять в ці структури, може стати ефективним шляхом виходу із кризової ситуації або шляхом збільшення прибутковості діяльності агробізнесу.

8. В умовах постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовища перед підприємницькими структурами агробізнесу поряд із стратегічними завданнями регіонального розвитку нагальною потребою виступає необхідність постійної адаптації до цих змін та збереження конкурентоспроможності на ринку аграрної та продовольчої продукції. Будь-які трансформації соціально-економічної сфери та аграрного сектору, кризові явища економіки можна розцінювати як відкриття нових можливостей змінюватися для агробізнесу. Ці зміни повинні відбуватися за рахунок застосування інноваційних технологій в агробізнесі та на засадах прийняття ефективних управлінських рішень з метою збереження конкурентоспроможності на ринку. Застосування інноваційних підходів ведення агробізнесу буде підсилене за рахунок залучення інвестиційних коштів.

9. Стратегічні орієнтири регіонального розвитку передбачають структурування життєдіяльності регіону на чотири сфери діяльності: економічна, соціальна, довкілля та просторовий розвиток. В центрі життєдіяльності регіону стоїть людина, яка впливає на кожну із зазначених сфер. Задоволення потреб людини та збереження довкілля виступають основними завданнями стратегічного розвитку на будь-якому рівні: глобальному, національному, регіональному та локальному. Ці завдання покладені в концептуальну основу сталого розвитку. Узгодження глобальних, національних, регіональних та локальних потреб потребує співпраці між владою, бізнесом та громадою. Саме такі засади повинні бути покладені в основу стратегічного розвитку регіональної політики. стратегічні орієнтири регіонального розвитку вертикально інтегрованої підприємницької структури агробізнесу повинні відповідати Цілям сталого розвитку, бути узгодженими із Угодою про Асоціацію із ЄС та підпорядковуватися державним стратегічним цілям і регіональним пріоритетам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України та які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Аксьонова О.В. Формування інтеграційних зв'язків у молокопродуктовому підкомплексі. *Таврійський науковий вісник. Науковий журнал*. Херсон: Айлант, 2009. Випуск 62. С. 224-230. (0,4 д.а.).
2. Аксьонова О.В. Особливості контрактної форми вертикальної інтеграції в молокопродуктовому підкомплексі Житомирської області. *Науково-теоретичний збірник. Вісник ЖНАЕУ*. Житомир: ЖНАЕУ, 2009. Випуск № 2 (25), т. 2(економічні науки). С. 146-154. (0,5 д.а.).
3. Аксьонова О.В. Формування сировинної бази у молокопродуктивній галузі: регіональний аспект. *Науково-теоретичний збірник. Вісник ЖНАЕУ*. Житомир: ЖНАЕУ, 2010. Випуск № 1 (26), т. 2(економічні науки). С. 209-217. (0,5 д.а.).
4. Аксьонова О.В. Контракти та трансакційні витрати: інституційний аспект. *Вісник ТНЕУ. Науковий журнал*. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. Випуск № 5-2. С. 278-284. (0,4 д.а.).
5. Аксьонова О.В. Контракти в системі відносин «сільськогосподарський виробник-переробне підприємство» в молокопродуктивній галузі Житомирської області. *Економічний аналіз. Збірник наукових праць*. Тернопіль:ТНЕУ «Економічна думка», 2010. Випуск № 7. С. 228-234. (0,4 д.а.).
6. Аксьонова О.В. До питання розвитку вертикальної інтеграції в агропромисловому комплексі. *Збірник наукових праць. Економічні науки*. Чернівці. 2011. Випуск. № 7. С. 414-423. (0,5 д.а.).
7. Аксьонова О.В. Контрактація інтеграційної структури та його особливості в АПК. *Економічний аналіз. Збірник наукових праць*. Тернопіль:ТНЕУ «Економічна думка», 2011. Випуск № 8. С. 23-28. (0,3 д.а.).

8. Аксьонова О.В. Оцінка стану молокопереробної галузі Житомирської області. *Науково-теоретичний збірник. Вісник ЖНАЕУ*. Житомир: ЖНАЕУ, 2017. Випуск № 2 (62), т. 2(економічні науки). С. 60-68. (0,5 д.а.).

9. Аксьонова О.В., Пономарьова М.С. Умови регулювання вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу: макро-, мезо-, мікро- рівні *Вісник ХНАУ*. 2019. № 3. С. 398-409. *Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія; Cite Factor Academic Scientific Journals; Academic Resource Index Research Bib (0,8 д.а., особистий внесок: розкрито склад вертикально інтегрованої структури економічної системи– 0,4 д.а.)*

10. Аксьонова О.В. Сучасний стан та тенденції розвитку агробізнесу. *Вісник ХНАУ*. 2019. № 4. С. 160-169. *Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія; Cite Factor Academic Scientific Journals; Academic Resource Index Research Bib (0,68 д.а.)*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

11. Аксьонова О.В. Обґрунтування вертикальної інтеграції в агропромисловому комплексі. *Формування стратегії розвитку регіонального АПК: матеріали Четвертої міжфакультетської науково-практичної конференції молодих вчених* (м. Житомир, 30 травня 2008 р.). Житомир: Вид-во «Державний агроекологічний університет», 2008. С. 179-182. (0,15 д.а.).

12. Аксьонова О.В. Контрактні відносини як елемент організаційної інновації в агробізнесі. *Інновації для сільського господарства: матеріали Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів, магістрів та студентів* (м. Житомир, 26 березня 2009 р.). Житомир: Вид-во ЖНАУ, 2009. С. 105-107. (0,12 д.а.).

13. Аксьонова О.В. Контрактні відносини при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. *Формування стратегії розвитку регіонального АПК: матеріали П'ятої міжфакультетській науково-практичній конференції молодих вчених* (м. Житомир, 28 травня 2009 р.). Житомир: Вид-во ЖНАУ, 2009. С. 148-151. (0,15 д.а.).

14. Аксьонова О.В. Контрактні відносини як конкурентна перевага підприємств молокопродуктового підкомплексу. *Формування конкурентних переваг аграрної продукції в умовах глобалізації економіки: матеріали Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених* (м. Житомир, 14-16 травня 2009 р.). Житомир: Вид-во ЖНАУ, 2009. С. 11-14. (0,15 д.а.).

15. Аксьонова О.В. Особливості контрактації молочної сировини інтеграційних об'єднань. *Розвиток агробізнесу в Україні: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвячені 10-річчю ф-ту аграрного менеджменту* (м. Житомир, 25-27 березня 2010 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 167-171. (0,25 д.а.).

16. Аксьонова О.В. Забезпеченість молочною сировиною молокопереробні підприємства: регіональний аспект. *Молодь і наука: кроки на зустріч: матеріали регіональній науково-практичній конференції молодих вчених, спірантів та*

студентів (м. Луцьк, 19 травня 2010 р.). Луцьк: Вид-во ЛНТУ, 2010. С. 68-69. (0,12 д.а.).

17. Аксьонова О.В., Шукалович В.Ф. До питання переваг контрактної форми організації трансакцій в агробізнесі. *Продуктивні сили та продовольча безпека країни: матеріали другої міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених (у заочній формі) 30 травня 2010 р.* Київ: Вид-во УААН ННЦ «ІАЕ», 2010. С.352-358. (0,4 д.а., особистий внесок: розкрито особливості трансакцій в агробізнесі – 0,2 д.а.)

18. Аксьонова О.В. Контрактні взаємовідносини в агробізнесі. Міжвузівська науково-практична конференція. *Трансформація змісту функцій управління економікою в умовах інформглобалізації* (м. Чернівці, 23 квітня 2010 р.). Чернівці: Вид-во ПВНЗ «Буковинський університет», 2010. С. 7-12. (0,3 д.а.).

19. Аксьонова О.В. Роль особистих селянських господарств у молокопродуктивній галузі Житомирської області. *Формування конкурентоспроможного середовища для досягнення світових параметрів факторіальних і результативних показників виробництва: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Тернопіль, 24-25 червня 2010 р.). Тернопіль: ТІ АПВ НААНУ, 2010. С. 9-11. (0,15 д.а.).

20. Аксьонова О.В. Вертикальна інтеграція як форма співробітництва підприємств в агробізнесі. *Реформування економічної системи в контексті міжнародного співробітництва: матеріали економічної наукової інтернет-конференції*. Тернопіль, 2010. С. 6-7. (0,06 д.а.).

21. Аксьонова О.В. Трансакційні витрати в агробізнесі. *II Всеукраїнська науково-практична конференція «Наука і сучасність: досвід та перспективи розвитку на межі тисячоліть»*. (м. Запоріжжя, 25-27 серпня 2010 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Озима», 2010. С. 5-7. (0,12 д.а.).

22. Аксьонова О.В. Теоретический аспект вертикальной координации в агробизнесе. *Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины: материалы IX международной научно-практической конференции*. (г. Алушта, 30 сентября – 2 октября 2010 г.). Симферополь, 2010. С. 142-142. (0,06 д.а.).

23. Аксьонова О.В. Роль контрактів в агробізнесі. *Стратегічні напрями і пріоритети формування конкурентоспроможності аграрного сектору: матеріали конференції молодих вчених-економістів*. (м. Житомир, 24 листопада 2010 р.). Житомир: Вид-во ЖНАЕУ, 2011. С. 83-85. (0,12 д.а.).

24. Аксьонова О.В. Форми вертикальної інтеграції та проблеми їх становлення в молокопродуктивній галузі. *Обліково-аналітичне та фінансове забезпечення розвитку АПК України: проблеми та перспективи: матеріали всеукраїнської науково - практичної конференції, присвяченої 40-річчю економічного факультету ЖНАЕУ*. (м. Житомир, 25-26 листопада 2010 р.). Житомир: Вид-во ЖНАЕУ, 2010. С. 161-165. (0,25 д.а.).

25. Аксьонова О.В. Обґрунтування ризиків при укладанні контрактів у вертикально інтеграційному об'єднанні АПК. *Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу: матеріали VI міжнародної науково-практичної*

конференції (м. Львів, 10-11 лютого 2012 р.). Львів у 2-х частинах: Львівська економічна фундація, 2012. С. 24-25. (0,06 д.а.).

26. Аксьонова О.В. Контрактні відносини в молокопродуктивній галузі: проблеми управління. *Регіональні аспекти модернізації соціально-економічних процесів в умовах суспільної нестабільності: [збірник наукових робіт / за ред. С.М. Коляденко, Н.П. Павлик].* Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2012. С. 48-51. (0,15 д.а.).

27. Аксьонова О.В. Молочарський кооператив: створення та функціонування. *Кооперативні читання: 2018 рік: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Житомир, 1 червня 2018 р.). Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 162-167. (0,3 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Аксьонова О.В. Регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2020.

Дисертація присвячена формуванню концептуальних засад та розробці теоретичних і прикладних основ процесів регулювання контрактних відносин регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу.

Здійснено комплексний аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку агробізнесу на підставі дослідження формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур.

Здійснено рейтингову оцінку регіонів України рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва, що дало можливість визначити за 2018 рік групи регіонів із найвищим та найнижчим рівнем сільськогосподарського виробництва. Запропоновано процеси формування вертикально інтегрованих регіональних підприємницьких структур агробізнесу за рахунок створення кластерів агробізнесу. Запропоновано також моделі формування регіональних вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу із контрактним процесом молокопродуктового ланцюга за рахунок використання теорії контрактів.

Окреслено шляхи трансформаційних змін для підприємницьких структур агробізнесу за рахунок поєднання двох протилежних за змістовим навантаженням напрямків – це спеціалізація для окремих суб'єктів підприємництва та диверсифікація для інших або для їх об'єднання, що дало можливість досягти синергетичного ефекту розширення виробництва підприємницьких структур агробізнесу.

Ключові слова: агробізнес, підприємницькі структури, контрактні відносини, вертикально інтегровані зв'язки, кластер, регіональна економіка.

АННОТАЦИЯ

Аксенова А.В. Регулирования контрактных отношений региональных вертикально интегрированных предпринимательских структур агробизнеса. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 - развитие производительных сил и региональная экономика. -Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2020.

Диссертация посвящена формированию концептуальных основ и разработке теоретических и прикладных основ процессов регулирования контрактных отношений региональных вертикально интегрированных предпринимательских структур агробизнеса.

Осуществлен комплексный анализ современного состояния и тенденций развития агробизнеса на основании исследования региональных вертикально интегрированных предпринимательских структур, что позволило определить дополнительные задания для украинского агробизнеса, которые возникают в результате предыдущего небрежного ведения сельскохозяйственных работ. Осуществлено рейтинговую оценку регионов Украины в соответствии с уровнем развития сельскохозяйственного производства, что позволило определить за 2018 год группы регионов с самым высоким и самым низким уровнем сельскохозяйственного производства и на основании сравнительного анализа характеристик развития агробизнеса в этих регионах, определить слабые их стороны, преимущества и пути улучшения условий агробизнес климата.

Предложены модели формирования региональных вертикально интегрированных предпринимательских структур агробизнеса с контрактным процессом молочно-продуктовой цепи за счет использования теории контрактов, что позволило сформировать инструменты избежания рисков и уменьшения негативного воздействия на основе формирования институтов обеспечения равномерного распределения информации в пределах продовольственной цепи и эффективного ее использования.

Предложено также процессы формирования вертикально интегрированных региональных предпринимательских структур агробизнеса за счет создания кластеров агробизнеса, что позволит привлечь дополнительные инвестиции в инновационное обновление материально-технической и сырьевой базы, повысить эффективность использования ресурсов, уменьшить расходы и увеличить объемы производства, расширить конкурентные преимущества всех участников кластера

Определены пути трансформационных изменений для предпринимательских структур агробизнеса за счет сочетания двух противоположных по смысловой нагрузке направлений - это специализация для отдельных субъектов предпринимательства и диверсификация для других или для их объединения, что позволило достичь синергетического эффекта расширения производства предпринимательских структур агробизнеса ..

Ключевые слова: агробизнес, предпринимательские структуры, контрактные отношения, вертикально интегрированные связи, кластер, региональная экономика.

ABSTRACT

Aksenova OV Regulation of contractual relations of regional vertically integrated business structures of agribusiness. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for Candidate of Economic Sciences Degree in Specialty 08.00.05 - Productive Forces Development and Regional Economy.- Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2020.

The dissertation is devoted to formation of conceptual bases and development of theoretical and applied bases of processes of regulation of contractual relations of regional vertically integrated business structures of agribusiness.

A comprehensive analysis of the current state and trends of agribusiness development based on the study of the formation of regional vertically integrated business structures.

The rating of the regions of Ukraine by the level of development of agricultural production was carried out, which made it possible to identify the groups of regions with the highest and lowest levels of agricultural production for 2018. The processes of formation of vertically integrated regional agribusiness entrepreneurial structures due to creation of agribusiness clusters are suggested. Models of formation of regional vertically integrated business structures of agribusiness with contract process of dairy product chain due to the use of contract theory are also offered.

The ways of transformation changes for the agribusiness entrepreneurial structures by combining two opposite directions of content load are outlined - this is specialization for individual business entities and diversification for others or for their integration, which made it possible to achieve synergetic effect of expanding the production of agribusiness entrepreneurial structures .

Keywords: agribusiness, business structures, contractual relations, vertically integrated relations, cluster, regional economy.

Підписано до друку 22.02.2020 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 0,9. Зам. № 535. Наклад
100 прим.

Надруковано з готових оригінал-макетів ФОП Попова Н.М.,
м. Одеса, вул. Палубна, 9/4. Тел. 777-80-61